

NASREDDİN HOCA FIKRALARINDAN NASREDDİN HOCA KARİKATÜRLERİNE MEDYALARARASILIK

Ümral DEVECİ¹

ÖZ

Nasreddin Hoca anlatmaları yüzyıllar boyunca üst bir mizahi aklın ürünü olarak halkların mizah anlayışını etkilemiş, şekillendirmiş ve halkların mizah anlayışından da etkilenecek zaman zaman zenginleşerek zaman zaman eksilerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Fıkraların yer aldığı edebiyat da, karikatür sanatının yer aldığı plastik sanatlar da “medium” yani “ortada duran” anlamında birer medyadurlar. Bu açıdan bakıldığında fıkralar genel itibariyle medyaların gelişim basamaklarının tümünde varlık göstermiştir. Anlatma olarak insan medyası (birincil medyalar), yazılı ve görsel metinler olarak yazı ve baskı medyaları (ikincil medyalar), film, çizgi film olarak (üçüncül medyalar), (dördüncül medyalar) olarak da bilgisayar, internet, sosyal platformlar olmak üzere dijital medyalar. Nasreddin Hoca fıkralarında da bu süreç yaşanmıştır. Öncelikle insanlar arasında aktarılmış, daha sonraları gazete ve dergilerde fıkra metinleri ve karikatür metinleri olarak yer almış, kitap olarak yayımlanmıştır. Televizyonların yaygınlaşmasıyla çizgi film, animasyon, sahne sanatlarında canlandırma, reklam filmlerindeki kullanımı ile evlerin içine kadar girmiştir. Son olarak da bunların internet ortamına aktarımı ile birlikte sosyal medya platformlarında yer bulmuştur. Nasreddin Hoca fıkralarının bugünün sanal mahallesi olarak nitelendirilebilecek sosyal medya platformlarında karikatür formunda sıkça paylaşıldığı ve yayıldığı görülmektedir. Karikatür sanatının gereği Nasreddin Hoca hikâyelerine/fıkralarına oranla çok daha az söz daha fazla betimleyici görsellik hazırlanıp sunulan bu görsel medya ürünleri bugün fıkralardan daha fazla işlevsellik kazanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Nasreddin Hoca, fıkra, karikatür, sosyal medya, medyalararasılık

¹ Yrd.Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, umraldeveci(at)gmail.com

INTERMEDIA FROM NASREDDİN HODJA’S JOKES TO NASREDDİN HODJA’S CARICATURES

ABSTRACT

Nasreddin Hodga jokes, as narrations of superior humorous mind, have influenced and shaped people’s humor understanding for centuries. The fact that they have enriched or lessened at times through interaction with the humor understanding of people have enabled those narrations to maintain their presence so far. Both the jokes within literature and caricatures under the category of plastic arts are considered mediums in the sense that they stand “in the middle”. Hence jokes are generally present in each developmental stages of medias. Human medium as narration (primary medium), written and press media as written and visual texts (secondary media), film and cartoons (tertiary media), digital media such as computers, internet, social platforms as quaternary media. It is possible to see such a process in Nasreddin Hodja’s jokes. Firstly, they are narrated among people and then written as texts of jokes and caricatures in newspapers, magazines and books. Due to the wide spread use of television, those jokes via cartoons, animations and advertisements penetrate extensively into the lives of people. Lastly, transmitting of those stories on internet provides them social media platforms. Nasreddin Hodja jokes are often shared and spread in the form of caricatures on social media platforms that are labelled as the virtual areas of today. As a matter of art of caricature, less words and more defining visual effects are prepared and presented contrary to Nasreddin Hodja’s jokes. Those presented visual media productions have become more functional today than jokes.

Key Words: Nasreddin Hodga, joke, caricature, social media, intermedia.

Deveci, Ümr. "Nasreddin Hoca Fıkralarından Nasreddin Hoca Karikatürlerine Medyalararasılık". *idil* 6.32 (2017): 1207-1223.

Deveci, Ü. (2017). Nasreddin Hoca Fıkralarından Nasreddin Hoca Karikatürlerine Medyalararasılık. *idil*, 6 (32), s.1207-1223.

GİRİŞ

Nasreddin Hoca, (605)1208 yılında Sivrihisar'ın Horto köyünde doğmuştur. Önce Hortu'da daha sonra Sivrihisar ve Konya'da menderese eğitimi almış, medrese eğitimini tamamladıktan sonra kadı namzeti (gölge kadısı) olarak tayin edilmiş, bir süre sonra görevinden ayrılarak Akşehir'de İmaret Müderrisi olarak çalışmıştır. Akşehir'de yöre halkına kendini sevdirmiş, akıl danışılan sözü dinlenen ve hazır cevaplılığı ile ün yapmış biri olarak kabul görmüştür. (683)1284 yılında 76 yaşındayken vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir (Letâ'if-i Hoca Nasreddin, 1996:1-2). Nasreddin Hoca'nın şahsiyeti hakkında kesin bilgiler mevcut değildir, dolayısıyla birçok bilim insanı ve araştırmacı tarafından farklı fikirler ve bilgiler ileri sürülmektedir. Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Akşehir, Sivrihisar, Konya'da yaşamış olabileceği varsayılmakta olan bu bilge mizah ustasının Azerbaycan'dan, Özbekistan'a dek geniş bir coğrafya da tanındığı, kabul gördüğü hatta İtalya'nın Sicilya adasındaki "Giufà" karakterinin de Nasreddin Hoca'dan etkilenecek yaratıldığı iddia edilmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Nasreddin Hoca anlatmalarının yüzyıllar boyunca üst bir mizahi aklın ürünü olarak halkların mizah anlayışını etkilediği, şekillendirdiği ve halkların mizah anlayışından da etkilenecek zaman zaman zenginleşerek zaman zaman değişerek paylaşıp yayılarak günümüze kadar varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Halk anlatmalarının etkin olduğu dönemlerde hikâye /fıkra adı altında işlevini sürdüren bu tür anlatmalar günümüzde ise işitsellikten görselliğe geçişin itici gücü karşısında form değiştirmiş ve görsel medya ürünlerine dönüşerek bugünün ihtiyacına cevap veriri hale gelmişlerdir. Örneğin, dünün ihtiyacına cevap veren aşk ya da kahramanlık konulu halk hikâyelerinin bugün dizi filmlerle, masalların çizgi film ve animasyonlarla, fıkraların ve nükteli hikâyelerin ise kısa çizgi film, animasyon ve karikatürle karşılandığı görülmektedir. Karikatür, İtalyanca kaynaklı abartmak büyütme anlamına gelen caricare sözcüğünden doğmuş olup insan ve toplumla ilgili her çeşit olayı abartılı bir biçimde işaret ederek aktaran çizgi sanatı olarak tanımlanabilir. Medyalararasılık disipliniinde dördüncül medya olarak nitelendirilen ve bugünün bir nevi sanal mahallesi olan sosyal medya platformlarında Nasreddin Hoca fıkralarının karikatür formunda sıkça paylaşıldığı ve yayıldığı görülmektedir. Nasreddin Hoca fıkralarına oranla karikatür sanatının gereği çok daha az söz daha fazla betimleyici görsellekle hazırlanıp sunulan bu görsel medya ürünleri bugün fıkralardan daha fazla işlevsellik kazanmıştır.

Medya teriminin kökeni 'orta, ortada duran, aracı, aracılık eden v.s.' anlamına gelen Medium sözcüğüne dayanmaktadır. Medya sözcüğü, insanlar arasında ve insanlar için anlamlı bir göstergesi ya da bir göstergeler kompleksini uygun aktarıcılar yardımıyla zamansal ve mekânsal mesafeleri aşarak ileten olgulara karşılık

gelmektedir. Medyaların işlevi de bilgiyi kaydetmek, saklamak, aktarmak, çoğaltmak, yeniden oluşturmak, işlemek ve iletmektir (Kayaoğlu, 2009: 16, 33-34). Medyalararasılık ise medyalar arasındaki karşılıklı etkileşimden yararlanmak üzere yazarlar ve sanatçılar tarafından kullanılan estetik bir yöntem olarak tanımlanmaktadır. Belli bir medyaya özgü teknikler, konular anlatım biçimleri, söylemler ve diğerleri başka bir medyada taklit ya da konu edindiğinde, bu yabancı medya teknikleri, biçimleri, söylemleri ve içerikleri konu eden ya da öykünen medyaya bir anlamda dâhil edilir. Bu bağlamda medyalararasılık anlaşmalı olarak farklı oldukları kabul edilmiş en az iki ayrı ifade ya da iletişim medyasının bir sanatsal üründe fark edilebilir ve kanıtlanabilir biçimde yer alması olgusunu ifade eder (Kayaoğlu, 2009: 9). Medyalararasılık ilişkiler çok yönlü ve çok katmanlı biçimlerde kurulmaktadır, edebiyat yapıtlarında kurulan bu tip ilişkileri anlama ve anlamlandırmada en çok başvuru alan yöntemler arasında betimleme, işaretleme, öykünme ve montaj² yer almaktadır (Kayaoğlu, 2009: 77).

Fıkraların yer aldığı edebiyatta, karikatür sanatının yer aldığı plastik sanatlar da “medium” yani “ortada duran, aracı olan” anlamında birer medyadırlar. Bu açıdan bakıldığında fıkralar genel itibarıyla Faulstich’in sınıflandırdığı medyaların gelişim basamaklarının tümünde varlık göstermiştir (Kayaoğlu, 2009: 33-34): Anlatma olarak insan medyası (birincil medyalar), yazılı ve görsel metinler olarak yazı ve baskı medyaları (ikincil medyalar), film, çizgi film olarak (üçüncül medyalar), (dördüncül medyalar) olarak da bilgisayar, internet, sosyal platformlar olmak üzere dijital medyalar. Birincil ve ikincil medyada kullanılan materyal söz ve yazı/çizgi olduğu için aktarılanın, sözlü ya da yazılı olarak detaylandırılmış olması ön plandadır. Ancak üçüncül medyalar (film, çizgi film olarak) ve dördüncül medyalarda (internet blogları, sosyal platformlar olmak üzere dijital medyalarda) materyaller çeşitlenir kimi zaman sözün ve yazının yerini jest, mimik ve hareketler yani beden dili, sinema medyasına bağlı olarak da efektler ve resim ve karikatürde de çizgiler ve renkler alır.

Çağın gereği ve günümüzün getirileri üzerinden düşündüğümüz zaman insanların hızlı yaşam temposu ve tüketimin öncelenerek yaşam biçimi haline getirilmesi sonucu sözlü ve yazılı kültür dönüşerek, değişik formlarda varlığını

² Betimleme: “Medyalararasılık da betimleme yazınsal betimlemelerde olduğu gibi sözü edilen şeyin olabildiğince canlı biçimde göz önüne getirilmesi değildir. Sözü edilen sanat yapıtının gerçekçi anlatımı değil, metinde belli bir anlam oluşturmaya yönelik bir araç olarak betimlenmesidir.”

Öykünme: (Simülasyon) “Başka bir medyanın kendine özgü konularını, yapılarını kendi olanaklarıyla tekrarlamak, bunları değiştirerek sunmak ve yeniden yorumlamaktır.”

İşaretleme: “Bir medyalararasılık ilişkisi oluştururken belli bir medyasal ürünü ya da belli bir medyasal türü/sistemi alımlama sürecine dâhil etmek üzere işaretlemelerden yararlanır. “İşaretleme bir göndermedir. Açık ya da kapalı işaretlemeden söz edilebilir.

Montaj: (Alıntı) Önceden hazırlanmış ya da var olan parçaların bir araya getirilmesidir. Montajda kullanılan yabancı parça ya da parçalar ise başka medya türünden alındığında montaj olma özelliği daha öne çıkmakta böylelikle metnin kurmacalık yönü daha da açık biçimde vurgulanmış olmaktadır” (Kayaoğlu, 2009:79,82,84,87)

korumaya çalışmaktadır. Bunların en bilinen örneği masallardır, sözlü anlatılan masallar yerini önce masal kitaplarına, sonra radyodan, telefondan, televizyondan ve cd lerden masal dinlemelerine, daha sonraları ise çizgi film ve animasyonla sinema sektöründe varlığını sürdürmeye bırakmıştır. Nasreddin Hoca fıkralarında da benzer süreç yaşanmıştır. Önceleri sözlü olarak aktarılmış, daha sonraları gazete ve dergilerde fıkra metinleri ve karikatür metinleri olarak yer almış, kitap olarak yayınlanmıştır. Televizyonun yaygınlaşmasıyla çizgi film, animasyon, sahne sanatlarında canlandırma, reklam filmlerindeki kullanımı ile evlerin içine kadar girmiştir. Son olarak da bunların internet ortamına aktarımı ile birlikte sosyal medya platformlarında yer bulmuştur. En çok da bu platformlarda karikatür olarak yer almaktadır. Nasreddin Hoca fıkraları görüldüğü üzere yüzyıllar ötesinden bugüne çağlara ve çağların getirdiği yeniliklere ayak uydurarak günümüze kadar taşınmış ve kalıcı kılınmıştır.

Nasreddin Hoca fıkraları sözlü olarak anlatıldığı yıllardaki haliyle bugün derleme kitaplarında yer almakta ve daha çok araştırmacılara hizmet etmektedir. Ancak bu fıkralardan kaynaklı atasözleri, deyimler “Fincancı katırlarını ürkütmek, suyunun suyu, yorgan gitti kavga bitti, ya tutarsa gibi” daha kısa ve taşınması daha kolay kalıplaşmış sözler olduğu için hali hazırda birçok örneklemelerde kullanılmaya devam etmektedir. Nasreddin Hoca fıkralarının yer aldığı kitapların resimlendirilmesi ile çizerlerin ve sanatçıların hayal gücüne bağlı olarak Nasreddin Hoca ve anlatılan fıkrasına gönderme yapan resimler, fıkraların önüne çıkmaya başlamıştır. Daha sonraları Nasreddin Hoca fıkraları birkaç karelik çizgi anlatılar olarak hayat bulmuştur. Günümüzde ise artık görselliğin ön plana çıkması, bilgi akışının çoğalması, düne oranla algılanan zaman akışının yaşam tarzına göre hızlanması ve kısalması fıkraların birincil ve ikincil medya işlevinin azaldığını göstermektedir. Kültürel değişimle birlikte mizahi algıda çeşitlenmiş ve değişmiştir. Dün dünyayı köyünden ibaret gören bir insanın maruz kaldığı uyaranlarla bugün dünyanın bir köy haline dönüştüğü seyahatin kolaylaştığı bir tuşla tüm dünyayı sanal olarak gezebilecek ve dünya üzerindeki her şeyi anlamaya ve değiştirmeye, dönüştürmeye muktedir insanın uyaranlarını bir saymak mümkün değildir. O yüzden dün Nasreddin Hoca fıkrasını dinleyen ya da okuyan bir kişinin bundan almış olduğu haz, öğrendiği ahlaki pratik, hazır cevaplık ya da daha fazlasını bugünün insanından beklemek gerçekçi olmayacaktır. Bugünün insanı halk edebiyatı ürünlerinden Nasreddin Hoca fıkraları örneğinde olduğu gibi vazgeçmemiştir. Görselliği ön plana alarak farklı bir medya ürünü olarak onları yeniden üretmiştir.

Nasreddin Hoca Fıkralarından Karikatürlerine Medyalararasılık

Bu çalışmada Nasreddin Hoca fıkralarının Medyalararasılık bağlamında ikincil ve dördüncül medya ürünü olarak kabul gören karikatürlerin sosyal platformlarda nasıl kullanılmış olduğu tartışılacaktır. Tüm fıkralarına yer vermek

mümkün olmadığından çok bilinen iki fıkra (bindiği dalı kesmek, ya tutarsa) ve bunun karikatürlerle sosyal medyada nasıl aktarıldığı üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada kullanılan karikatürler, karikatür sanatçılarının kitap, gazete ve dergilerde yayınlamış oldukları daha sonraları sosyal medyada en çok paylaşılan karikatürler arasından rastgele seçilmiş örneklerdir. Nasreddin Hoca fıkralarının karikatür olarak yeniden üretilmesi sonucu, fıkraya hazırlık, fıkra süreci ve fıkra sonrası olmak üzere bir sınıflandırma da yapmak da mümkündür.

1.Fıkraya Hazırlık

Fıkraya hazırlık sürecindeki karikatürlerde fıkra henüz ortaya çıkmamış gibi fıkranın öncesi betimlenir.

Karikatürde görüldüğü üzere iki ayrı medya ögesi (tiyatro ve fıkra) aynı karede montajlanmıştır. Aynı zamanda karikatürdeki tipler dikkate alındığında senaryoyu aktaran tipin Batı tiyatrosu aktörlerini yansıttığını karşısında da Doğu kültüründe önemli bir iz bırakmış Nasreddin Hoca'nın yerleştirildiği görülmektedir. Karikatürde bir yandan William Shakespeare'in Hamlet oyunundaki Hayalet'e, öte yandan Nasreddin Hoca'nın Kazan Doğurdu fıkрасına gönderme yapan bir işaretleme mevcuttur. Alımlayıcının bu işaretlemeleri anladığı ve bildiği ölçüde bu kare anlam kazanacaktır. Batı kültürü ile Doğu kültürü'nün karşı karşıya getirildiği bu karikatürde her iki tipte özel kıyafetleri ile çizilmiştir. Karikatürde karşılıklı bir alaycı söylem sezilmektedir. Ancak son söz yine Hoca'nındır.

2. Fıkra Süreci

Bu süreci değişik konu başlıkları altında sınıflandırmak mümkündür burada bir iki örnek verilecektir.

a. Fıkraı olduğu gibi aktarma

Bu tür fıkralar söze/metne fazla müdahale edilmeden çoğu zamanda olduğu gibi karikatürlerdeki balonlar yardımıyla çizimle desteklenerek aktarılır.

Bu karikatürde görüldüğü üzere Nasreddin Hoca ve fıkra anı, çizerin hayal gücü ölçüsünde betimlenmiştir.

b. Fıkraı dönüştürerek aktarma

İncelenen karikatürlerin büyük çoğunluğunda ağırlıklı olarak fıkra sürecinin anlatıldığı görülmektedir.

Bu karikatürde de fıkra kendi süreci içerisinde betimlenmiştir. Konuşma balonu fazla olan karede neredeyse fıkranın tümü çizimi destekler nitelikte yazılı olarak aktarılmış, çizgi ve yazı ortak kullanılmıştır. Karikatürde fıkradaki konuşma sırasının bozularak Nasreddin Hoca'nın yüzyıllardan beri taşınan meşhur sözünün karşısındakine söylenmesi ve Hoca'nın buna bugünkü sokak söylemi ile karşılık vermesi, alaycı dönüştürümle ezber bozmaktadır. Hoca'nın kızgın yüz ifadesi ve karşısındakinin saflığı da karikatürde dikkat çeken öğelerdir.

3. Fıkra Sonrası

Bu gruptaki karikatürlerde fıkra süreci henüz tamamlanmıştır ya da tamamlanmak üzeredir ve karikatürlerde fıkradaki olaya ya da duruma maruz kalanların tepkisi yansıtılmıştır.

Karikatürde göle daldırılmış kaşık ve kullanılan baloncuklardaki son söylemler üzerinden Nasreddin Hoca'nın 'ya tutarsa' fıkrası işaretlenmiştir. Karikatür, fıkranın geçtiği uzamın dışında, farklı bir uzamda üçüncü kişilerin olaya bakışını yansıtmaları açısından dikkat çekicidir.

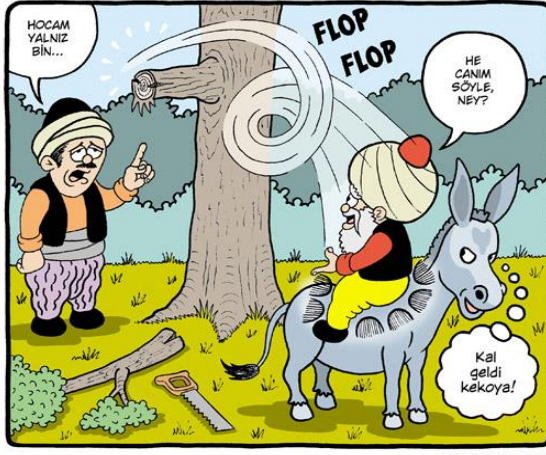
Karikatürleştirilmiş Nasreddin Hoca fıkralarından bu çalışma için seçtiğimiz iki fıkra örneği "bindiği dalı kesmek ve ya tutarsa" ile ilgili olarak sosyal medyada paylaşılan onlarca karikatür bulunmaktadır. Burada çalışmanın hacmi gereği birkaç konu başlığı çerçevesinde birkaç örnek üzerinde durulacaktır.

Bindiği Dalı Kesmek

Bu fıkra deyimleşmiş fıkralardan biridir. Deyim, farkında olmadan kendine zarar vermeyi eleştirmek için kullanılır. Özetle Nasreddin Hoca, bir dala oturmuş o dalı kesmekteymiş, onu gören bir yolcu bindiği dalı keserse düşeceğini söylemiş, az sonra da kestiği dala birlikte Hoca düşmüş ve yolcunun arkasından seslenmiş "Düşeceğimi bildin, ne zaman öleceğimi de söyle" (Letâ'if-i Hoca Nasreddin, 1996: 62). Bu fıkranın temel kurgusu oluşturan "hocanın bindiği dalı kesmesi" etrafında üretilmiş sosyal medyada da yer alan değiştirilmiş, dönüştürülmüş farklı varyantları bulunmaktadır. Nasreddin Hoca'nın bu fıkrasının karikatürlere nasıl yansıtıldığını görmek için birkaç örnek üzerinde durabiliriz:

Genç Söylemin Kullanılması

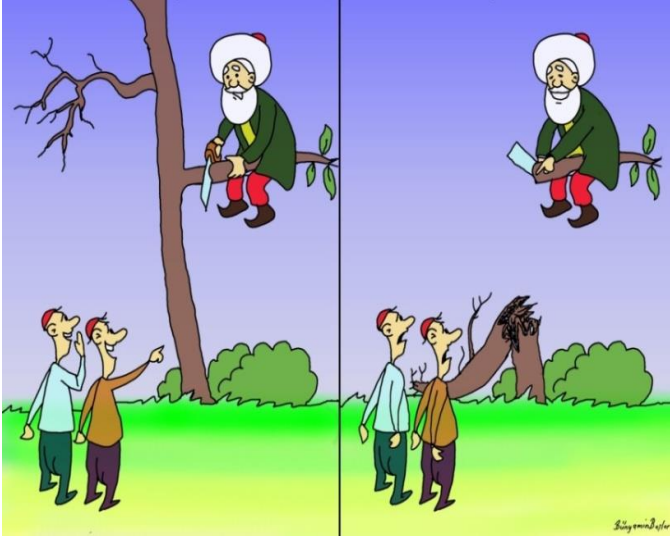
Karikatürleştirilerek yeniden üretilen Nasreddin Hoca fıkralarının birçoğunda Hoca'nın cümleleri zaman zaman argonun da yer aldığı günümüzde gençlerin hoşlanabilecekleri ve anlayabilecekleri bir söyleme yaklaştırılarak hedef kitle gençleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu karikatürde günümüz gençlerinin kullandığı sosyal medya etkileri görülmektedir. Fıkra, daha çok çizimle aktarılmıştır. Karikatür dilinde hareket bildiren çizgilerle ağaçtan düşmüş yaşlı bir adamın eşeğine ters binmiş olduğu görülüyor. “Eşeğe ters binmek” ve “ağaçtan düşmek” hareketleriyle doğrudan Nasreddin Hoca'nın söz konusu fıkraları işaretlenmektedir. Ayrıca yaşlı adamın giyim tarzı ve düşüşüne şahit olan köylünün “hocam, yalnız bin...” ifadesi fıkranın çağrıştırılması için yeterli olmuştur. Alaycı dönüştürümle ezber bozan karikatürde Hoca'nın düşmeyerek kendinden ve yaşından çok daha atik bir hareketle eşeğine binmesi “He canım söyle ney” diyerek günümüz gençliğinin kullandığı alaycı söylemle karşısındaki ahababını ve dolayısıyla alımlayıcıyı şaşırtması gülmeceyi oluşturmaktadır.

Keramet Sahibi Olmasının Öncelenmesi

Bazı karikatürlerde ise Nasredin Hoca, tarihi şahsiyetiyle örtüştürülerek ‘hoca’ vurgusuyla da veli tipine yaklaştırılması sonucu keramet sahibi olarak vurgulanmaktadır.

Bu iki kareli karikatür o örneklerden biridir, alaycı dönüştürümle yazısız/sözsüz olarak aktarılan fıkraya çizgilerle işaretleme ve betimleme vardır. İlk karede bindiği dalı kestiği için düşeceği düşüncesiyle Hoca ile alay eden iki gencin ikinci karede Hoca'nın dalla birlikte havalanarak uçtuğunu, ağacın ise yerle bir olduğunu görünce yüzlerindeki ve beden dillerindeki şaşkınlık çizilmiştir. Hoca ilk karede yaptığı işten gayet emin bir yüz ifadesiyle, ikinci karede ise gençlerin şaşkınlığına gülümseyen bir yaşlı olarak çizilmiştir.

GÖLE MAYA ÇALMAK

Bu fıkradan yaygınlaşan, olmayacak işlerin gerçekleştirilmesine işaret eden “göle maya çalılırsun” sözü atasözü olarak da kullanılırken yine fıkranın son sözü “ya tutarsa” ise deyimleşerek bir ihtimale vurgu yapar biçimde günümüze kadar gelmiştir. Sadece bu iki cümlemin dile getirilişi bile söz konusu fıkrayı işaret etmektedir. Fıkraı kısaca şöyle özetlemek mümkündür: Nasreddin Hoca, yoğurt yediği çanağı ve kaşığı gölde yıkarken yanına bir köylü yaklaşır ve ne yaptığını sorar, soruya hiddetlenen Nasreddin Hoca, “Göle maya çalıyorum” der. Köylü, “Hocam, göl hiç maya tutar mı?” diye sorunca da “ya tutarsa!” diye cevap verir (Özçelik, 2013:167). Bu fıkra da en çok karikatürleştirilen sosyal medyada ve bloglarda yer fıkralardandır.

Kapitalist düzenin vurgulanması

Özellikle bu fıkra üzerinden kapitalist düzene gönderme yapan Nasreddin Hoca karikatürlerine sıkça rastlamak mümkündür.

Bu karikatürde günümüzdeki ülkeler arası savaşlara konu olan petrolün alaycı dönüştürümle yoğurtun yerine kullanılması ile göle maya çalmak fıkrası işaretlenmiştir. Çizgi ve yazı birlikte kullanılmış fıkradan seçilen son cümle “ya tutarsa” doğrudan, “Hocam göl hiç maya tutar mı?” cümlesi de dönüştürülerek “Hocam göle petrol mayası mı çalıyor sun?” biçiminde baloncukla aktarılmıştır. Ayrıca karikatürde açıklama amaçlı, “Nasreddin Hoca günümüz de yaşasaydı” cümlesiyle fazladan bir de çizer notu eklenmiştir.

Benzer başka bir karikatür de Nasreddin Hoca’nın toplumsal bellekteki hayali görünümünden farklı, bir yüz ifadesi ve beden diliyle çizildiği, endüstrileşmiş yoğurt üretimine gönderme yapan ve Nasreddin Hoca’yı yoğurt şirketi kurmuş kapitalist düzeye ayak uydurmuş bir iş adamı olarak yansıtan bu karikatürdür. Aynı zamanda bu karikatürde Nasreddin Hoca, yüzyıllardan beri bu fıkraya gülen insanlardan intikam almışçasına zalimce kahkaha atarak “İşte o gün geldi benimle alay etmek neymiş göreceksiniz” cümlesiyle gönderme yapmaktadır.

Karikatürde doğrudan fıkra betimlenmemiş ancak kamyonların üzerindeki “yoğurt” yazısı ve Nasreddin Hoca’nın onunla alay edildiğini vurgulamasıyla “Göle maya çalmak” fıkrası işaretlenmiştir.

Günümüzdeki düzene vurgu yapan bir başka karikatürde çayın çok sevilen ve tüketilen bir içecek olmasına ve geleneksel çay demlemenin yerini yine endüstrileşen biçimiyle poşet çaya bırakmasına vurgu yapan karikatürdür. Hoca'nın özellikle güler yüzlü çizilmiş olduğu görülmektedir. Buradaki işaretleme Hoca, göl ve gölü değiştirmeye dönüştürmeye yönelik bir eşyanın/yiyeceğin göle bırakılmasıyla gerçekleşmiştir. Hiç söz baloncuklu olmayan siyah beyaz çizilen karikatürde çayın deminin kırmızıyla belirtilmesi dikkat çekicidir

Rol çalmak üzerine

Bu karikatürde de küreselleşen ve iletişimin hızlandığı dünyada yüzyıllar ötesinden gelen bir sözün bile sahip değiştirebileceği, orijinal düşünceyi ya da sözü korumanın zorlaştığı, telif haklarının da korunamadığına dair gizli bir gönderme sezilmektedir. Üçüncü cümle, söz konusu fıkrada Hoca'nın en son söylediği cümledir. Karşısındaki kişi fıkradan çaldığı sözü karikatürde kendi sözü gibi kullanırken çizilmiştir. Hoca'nın buna tepkisi de "Sus Lan! O benim lafım..." biçiminde sert olmuş ve Hoca'nın yüz ifadesiyle de duruma tepkisi aktarılmıştır.

Yan figürün bakış açısından

Bu tip karikatürlerde durum/olay asıl figürün değil yan figürün ya da figürlerin bakış açısıyla da aktarılmaktadır. Bu karikatürde göle maya çalmak fıkrasına görsel bir işaretleme vardır. Fıkra cümleleri hiç kullanılmamıştır.

Yan figürün balonundaki cümlelerden anlaşılmaktadır ki karikatürdeki durum fıkra sonrasını betimlemektedir. “Ya tutarsa” cümlesinden sonraki sürede Hoca hiçbir şey olmamış gibi işine devam ederken onunla diyaloga giren ve Hoca’nın hazır cevabı karşısında şaşırان figürse şaşkın bir yüz ifadesiyle kendi kendisiyle gidip kalmak konusunu tartışırken çizilmiştir.

Sonuç

Nasreddin Hoca fıkraları günümüzde “ye kürküm ye, bindiği dalı kesmek, ya tutarsa” gibi deyimlerde çağrışım yoluyla varlığı sürdürmektedir. Yeniden üretme yoluyla ikinci bir yaşama alanı ise medyalararasılık bağlamda ikincil ve dördüncül medya ürünü olarak kabul gören karikatürlerdir. Karikatürler, Nasreddin Hoca ve fıkralarını günümüze yaklaştırmış özellikle dijital ortama doğan yeni neslin belleğinde yaşamasına olanak tanımıştır. Bugün anlatılan bir Nasreddin Hoca fıkrasıyla karikatürize edilmiş bir Nasreddin Hoca fıkrası, yeni neslin kabulü açısından incelendiğinde karikatürün ihtiyaca daha çok cevap verdiği görülmektedir. Araştırmacılar tarafından tartışılan Nasreddin Hoca’nın tarihi şahsiyetinin ve hangi fıkraların ya da kıssaların ona ait olup olmadığının ötesinde karikatürlerde halktan biri olarak kabul görmüş bir Nasreddin Hoca tiplemesi vardır. Bu Nasreddin Hoca tiplemesi, gerek Nasreddin Hoca karakteri gerek fıkraları açısından gülmeceyi üreten ve çizen kişinin algısı, entelektüel kimliği, vermeye çalıştığı mesaj bağlamında değişkenlik göstermekte ve Nasreddin Hoca tipini her kılığa giren her senaryoda rol olan bir

aktöre dönüştürmektedir. Bu karikatürlerde kimi zaman çağa, döneme ayak uydurmuş bir kapitalist, kimi zaman esprileri günümüze uzak düşmüş bir ihtiyar, kimi zaman kerametini ve saflığını koruyan bir veli, kimi zaman korkutucu ve zalim, kimi zaman sevimli ve tonton bir yaşlı ile karşı karşıya kalınmaktadır. Ayrıca fıkralardan öykünerek oluşturulan karikatürlerin fıkra öncesi, fıkra süreci ve fıkra sonrası çizimleri olarak bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Küfür ve argonun kullanıldığı Nasreddin Hoca karikatürlerinin de sosyal medyada çokça paylaşıldığına rastlanılmaktadır. Bu tip karikatürlerde kullanılan Nasredin Hoca tiptemesinin dünün veli tipi, keramet ehli ve tarihi şahsiyet olarak kabul gören anlayışından epeyce uzaklaştırıldığı görülmektedir.

Kaynaklar

Letâ'if-i Hoca Nasreddin, Hazırlayanlar: Mehmet Arslan-Burhan Paçacıoğlu (1996), Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.

KAYAOĞLU, Ersen (2009). Medyalararasılık-Edebiyat Bilimine Yeni bir Yaklaşım-, İstanbul: Selenge Yayınları.

ÖZÇELİK, Mustafa (2013). Anadolu ve Dünya Bilgesi Nasreddin Hoca, Türk Dünyası Başkenti Ajansı

Karikatür Erişim Adresleri

<https://eodev.com/gorev/3134444>

(1, 3. Karikatür. Erişim Tarihi: 24.09.2016)

<http://www.karikatursepeti.com/nasrettin-hoca-karikaturleri/>

<http://cibso.com/sizi-gulumsetecek-20-karikatur-129>

(4. Karikatür. Erişim Tarihi: 24.09.2016)

(2, 5, 6. Karikatürler. Erişim Tarihi: 24.09.2016)

<http://karikaturborsasi.blogspot.com.tr/2013/03/nasreddin-hoca-karikaturleri-ya-tutarsa.html>

(7. Karikatür. Erişim Tarihi: 24.09.2016)

<http://www.resimler.co/nasrettin-hoca-karikaturleri/>

(8. Karikatür. Erişim Tarihi: 24.09.2016)

<http://www.onceokuloncesi.com/etkinlik-istekleriniz/nasreddin-hoca-48432.html>

(9. Karikatür. Erişim Tarihi: 24.09.2016)

<http://karikaturborsasi.blogspot.com.tr/2013/03/nasreddin-hoca-karikaturleri-gerginlik.html>

(11. Karikatür. Erişim Tarihi: 24.09.2016)